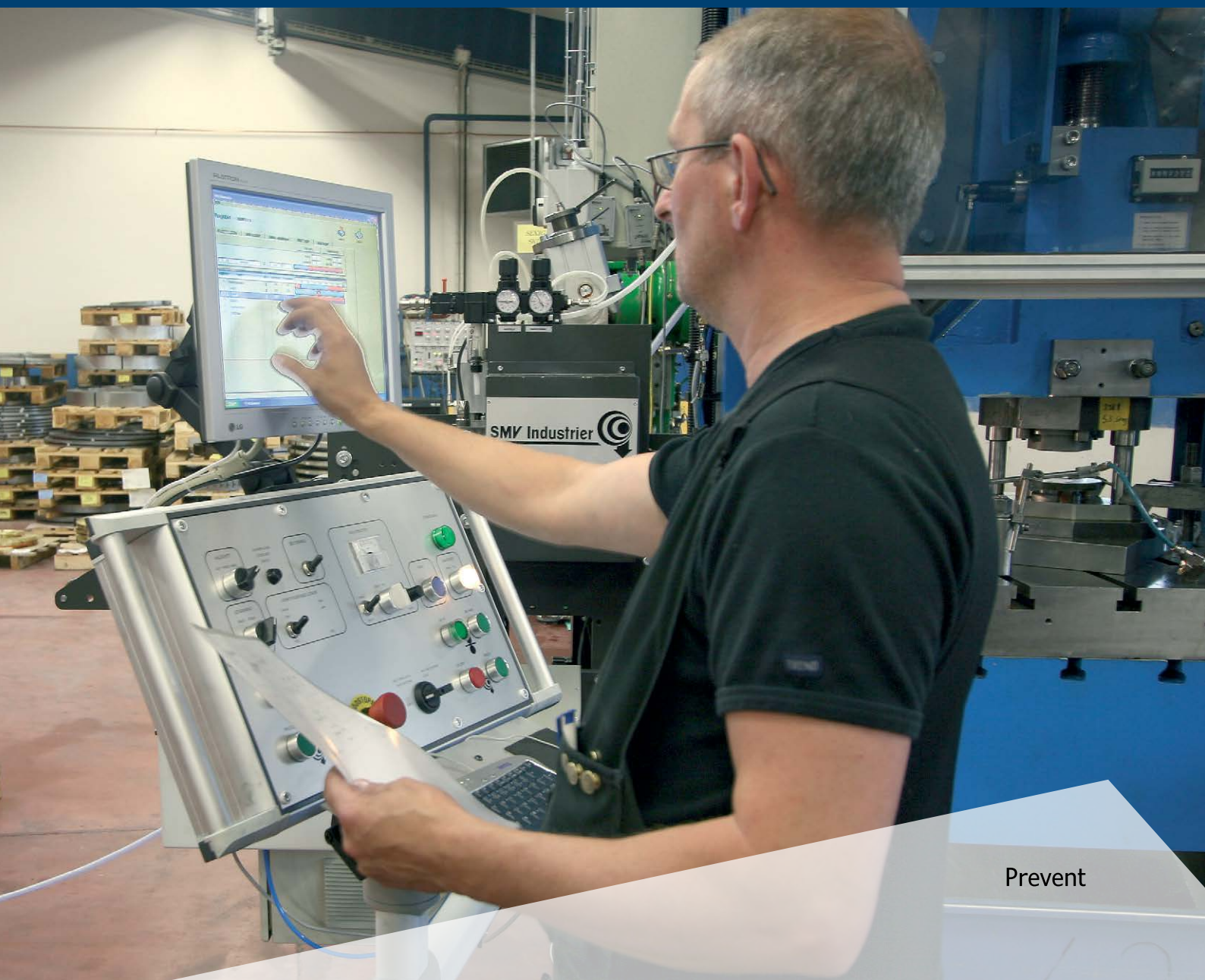

Säkerhet vid användning av pressar och gradsaxar

Prevent förmedlar kunskap om hur man genom ett hälsofrämjande arbetsmiljöarbete kan skapa framgångsrika företag där alla är säkra och mår bra. Prevent vill inspirera och stödja arbetsplatsernas arbetsmiljöarbete. Det gör vi genom att

- informera om arbetsmiljöfrågor
- utbilda och genomföra seminarier runt om i landet
- ta fram enkla och användbara produkter och metoder.

Prevent är en ideell organisation som ägs av Svenskt Näringsliv, LO och PTK, det vill säga arbetsgivare och fack tillsammans.

Besök www.prevent.se – kunskaper för en bättre arbetsdag!

© 2024	Prevent Arbetsmiljö i samverkan mellan Svenskt Näringsliv, LO och PTK
Upplaga	3
Text	Säkerhet vid användning av pressar och gradsaxar är framtagen i samarbete med Teknikföretagen och IF Metall med finansiellt stöd från AFA Försäkring
Projektledning	Prevent
Foto	Teknikföretagen/IF Metall
Grafisk form	Graphera
Telefon	08-402 02 00
E-post	kundservice@prevent.se
Webb	www.prevent.se
Art nr	632N

prevent

ARBETSMILJÖ I SAMVERKAN
SVENSKT NÄRINGS LIV, LO & PTK

Innehåll

Varför sker olyckor	4
Hur är det tänkt att materialet ska användas?	5
Viktiga begrepp	6
Eliminera risker – en del i det	
systematiska arbetsmiljöarbetet	8
Vad gäller?	10
Tekniska krav för maskiner tillverkade före 1995	10
Tekniska krav för maskiner tillverkade efter 1995	10
Organisatoriska krav	11
Kategorier av pressar och gradsaxar	11
Märkning	12
Tillsyn, underhåll och kontroll	12
Kunskapskrav	13
Läs mer	14

Varför sker olyckor?

De allra flesta rapporterade olyckor med pressar och gradsaxar skulle inte ha inträffat om man arbetat enligt gällande regler! Här är några exempel på vanliga orsaker till att olyckor med pressar inträffar:

- Man har använt pressen eller gradsaxen på ett olämpligt eller till och med otillåtet sätt.
- Man har utfört ställarbete på ett felaktigt sätt eller anordnat skydd felaktigt.
- Detaljer har fastnat och man har skadats när man medvetet eller reflexmässigt försökt ta loss detaljen.

Ofta kan bidragande orsaker till olyckan vara kunskapsbrist, dåliga rutiner, trånga och stökiga arbetsplatser, stress, hög arbetsbelastning etc. Det är av avgörande betydelse att arbetsledning, operatörer, ställare med flera vet vad som gäller och hjälps åt att rutinmässigt tillämpa säkra metoder.

Hur är det tänkt att materialet ska användas?

Prevent har tagit fram en checklista för pressar och gradsaxar. Checklistan finns på www.prevent.se. Innan du ska använda checklistan rekommenderar vi dig att läsa igenom texten i detta dokument.

Checklistan bygger på Arbetsmiljöverkets föreskrifter *Användning av arbetsutrustning* och *Användning av pressar och gradsaxar*. Den bygger även på delar av föreskrifterna *Utformning av arbetsplatser* och *Systematiskt arbetsmiljöarbete*. Föreskrifterna är innehållsrika men ibland ”snåriga”, och checklistan kan förhoppningsvis vara ett stöd för tillämpningen.

Checklistan *Pressar och gradsaxar* är framtagen för att uppmärksamma de vanligaste olycksriskerna vid denna typ av arbete. Den ska användas för att bedöma riskerna i det dagliga arbetet, med produktion, verktygsbyten och inställning samt hur man arrangerar arbetsplatsen, hanterar material, ordning och reda, städning med mera. Den kan även vara till stöd för en årlig genomgång av en arbetsplats. Den ger då en bra dokumenterad nulägesbeskrivning av säkerheten. Det är viktigt att engagera samtliga berörda – arbetsledning, operatörer, ställare, underhållspersonal och skyddsombud. Engagemanget ger en pedagogisk effekt som ökar insikten om riskabla situationer. Om det finns externa resurser (till exempel arbetsmiljöingenjör), ta gärna hjälp av dem. Målet med checklistan och dess frågor är att fler ska bli medvetna om arbetsmiljöriskerna och få ett säkerhetstänkande i vardagen.

Lämpligen samlas man först för en genomgång av vad som gäller, och vem som är ansvarig för vad. Ta fram maskinens instruktionsbok eller bruksan-

visning, som ska finnas tillgänglig vid maskinen. Det kan också vara lämpligt att fråga sig om det har inträffat olycksfall eller tillbud vid maskinen.

Använd checklistan för att identifiera risker. Risker som inte finns upptagna i checklistan men som identifieras under genomgången ska också noteras. Bedöm riskens allvarlighet (låg, medel, hög), besluta om åtgärder och dokumentera dem i checklistan. Ta även upp de risker som åtgärdas direkt.

Innan genomgången börjar är det viktigt att alla berörda känner till vad som menas med olika begrepp. Gå därför igenom vad benämningarna i rutan nedan betyder.

Avskärningskydd

Skyddsanordning i form av fysisk avskärmning som huvudsakligen är avsedd att hindra att någon kroppsdel förs in i riskområdet.

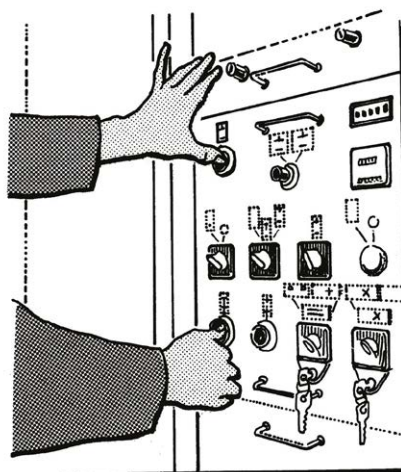
Förreglande skydd

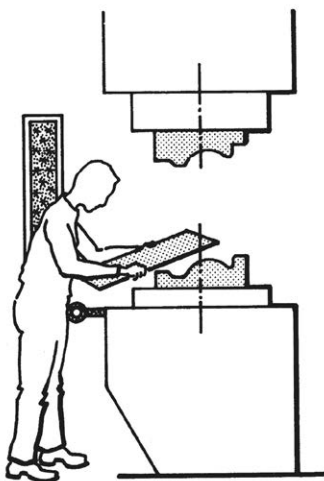
Öppningsbart avskärningskydd med eller utan låsanordning, vilket är försett med förreglande anordning och utfört så att

- start av farlig maskinrörelse hindras om skyddet är öppet
- pågående farlig maskinrörelse upphör om skyddet öppnas.

Tvåhandsmanöveranordning

Manöveranordning med två manöverdon som är avsedda att samtidigt påverkas av händerna och som vid påverkan ger startsignal och upprätthåller denna tills något av donen släpps.

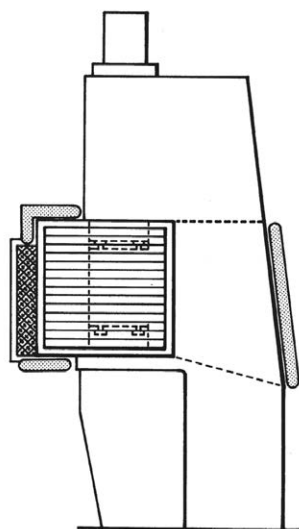

Beröringsfritt skydd

Skyddsanordning med optiskt (till exempel ljusridå), elektromagnetiskt eller annat skyddsfält som när skyddsfältet påverkas känner av detta och ger stoppsignal.

Skyddsgrind

Förreglande skydd med eller utan startfunktion, vilket är särskilt avsett att användas vid manuellt repetitivt arbete i riskområdet.

Skyddat pressverktyg

Ett skyddat pressverktyg ska vara utfört så att verktygsdelarna inte kan öppnas mer än 6 mm eller ha särskilt skydd som hindrar att man når in i riskområdet. Om skyddet är öppningsbart får ett pressslag kunna ske endast när skyddet är i skyddsläge.

Ur Arbetsmiljöverkets föreskrifter *Användning av pressar och gradsaxar*.

Eliminera risker – en del i det systematiska arbetsmiljöarbetet

Ur Arbetsmiljöverkets föreskrifter *Systematiskt arbetsmiljöarbete*:

Undersökning och riskbedömning

11 § Arbetsgivaren ska regelbundet undersöka arbetsmiljöförhållandena, för att bedöma risker för ohälsa och olycksfall i arbetet.

När ändringar i verksamheten planeras, ska arbetsgivaren undersöka om ändringarna medför risker för ohälsa eller olycksfall och bedöma dessa.

Riskbedömningar ska alltid dokumenteras skriftligt. Av dokumentationen ska det framgå vilka riskerna är, och om de är allvarliga.

Årlig uppföljning

14 § Arbetsgivaren ska varje år följa upp det systematiska arbetsmiljöarbetet. Den årliga uppföljningen ska visa om arbetsmiljöarbetet bedrivs enligt bestämmelserna i dessa föreskrifter och om det fungerar.

Om uppföljningen visar att det finns brister i arbetsmiljöarbetet ska arbetsgivaren vidta förbättrande åtgärder.

Resultatet av uppföljningen ska dokumenteras skriftligt om det finns tio eller fler arbetstagare i verksamheten.

Det som tidigare stod i 2006:4 *Användning av arbetsutrustning* 3§, 5§ och 6 § återfinns nu i

AFS 2023:1 Systematiskt arbetsmiljöarbete – grundläggande skyldigheter för dig med arbetsgivaransvar

Undersökning och riskbedömning

11 § Arbetsgivaren ska regelbundet undersöka arbetsmiljöförhållandena, för att bedöma risker för ohälsa och olycksfall i arbetet.

När ändringar i verksamheten planeras, ska arbetsgivaren undersöka om ändringarna medför risker för ohälsa eller olycksfall och bedöma dessa.

Riskbedömningar ska alltid dokumenteras skriftligt. Av dokumentationen ska det framgå vilka riskerna är, och om de är allvarliga.

Åtgärder

13 § Arbetsgivaren ska omedelbart, eller så snart det är praktiskt möjligt, genomföra de åtgärder som behövs för att förebygga ohälsa och olycksfall i verksamheten och för att även i övrigt uppnå en tillfredsställande arbetsmiljö.

Åtgärder som inte genomförs omedelbart ska dokumenteras skriftligt i en handlingsplan, där det framgår när varje åtgärd ska vara genomförd och vem som ska se till att den genomförs. Genomförda åtgärder ska kontrolleras.

Vad gäller?

Föreskrifterna *Användning av arbetsutrustning* är generella och ska tillämpas för alla typer av arbetsutrustningar.

Föreskrifterna *Användning av pressar och gradsaxar* förtydligar ytterligare vad som gäller för just dessa typer av arbetsutrustningar. Föreskrifterna ska finnas tillgängliga på arbetsplatsen och bör finnas med vid användningen av denna checklista.

Tekniska krav för maskiner tillverkade före 1995

I föreskrifterna *Användning av arbetsutrustning* och *Användning av pressar och gradsaxar* finns kraven på utrustningen specificerade. Pressar och gradsaxar ska vara utförda så att de uppfyller de tekniska krav som återfinns i bilaga 13 *Tekniska krav på pressar och gradsaxar* och i bilaga 1 *Tekniska krav för användning av arbetsutrustning*, i föreskrifterna om *Arbetsutrustning och personlig skyddsutrustning – säker användning*. Undantagna bland dessa är de pressar och gradsaxar som tillverkades 1994 och är CE-märkta.

Tekniska krav för maskiner tillverkade efter 1995

För maskiner som tagits i bruk efter 1 januari 1995 gäller att de ska uppfylla säkerhetskraven i EU:s maskindirektiv, som för svensk del beskrivs i Arbetsmiljöverkets föreskrifter *Produkter-Maskiner*. Maskinerna ska vara CE-märkta och åtföljas av en försäkran om överensstämmelse. Även en äldre maskin kan bli aktuell för CE-märkning om man gör en väsentlig förändring, ombyggnad eller modernisering.

Organisatoriska krav

All utrustning ska användas så att den uppfyller de organisatoriska kraven i bilaga 2 i föreskrifterna *Användning av pressar och gradsaxar* och bilaga B i föreskrifterna *Användning av arbetsutrustning*. Dessutom ska arbetet organiseras utifrån föreskrifterna *Organisatorisk och social arbetsmiljö*.

Kategorier av pressar och gradsaxar

Höga krav behöver ställas på att en press har en säker funktion. Pressar och gradsaxar är därför indelade i kategorier, beroende på skyddsutrustning och avsedda användningssätt. Det är viktigt att alla berörda känner till vad kategoriindelningen innebär.

De olika kategorierna finns beskrivna i föreskrifterna *Användning av pressar och gradsaxar*:

För pressar (6 §):

Kategori I	Pressar som har tvåhandsmanöveranordning eller beröringsfritt skydd.
Kategori II	Pressar som har skyddsgrind.
Kategori III	Pressar som är avsedda att användas endast med skyddat pressverktyg eller med fast skydd som omsluter verktyget.
Kategori IV	Pressar som är avsedda att användas endast för manuellt arbete med varma arbetsstycken.
Kategori V	Pressar som är avsedda att användas endast för automatdrift.
Kategori VI	Pressar som har endast långsam slutningsrörelse (vad som menas framgår av punkt 2.33, bilaga 1 AFS 1999:8).

§

För gradsaxar (7 §):

Kategori I	Gradsaxar som har tvåhandsmanöveranordning eller beröringsfritt skydd.
Kategori II	Gradsaxar som har fast eller förreglande skydd framför skär och tillhållare.
Kategori III	Gradsaxar utan motordrift.
Kategori IV	Gradsaxar som är avsedda att användas endast för automatdrift.

§

Märkning

Enligt föreskrifterna *Användning av pressar och gradsaxar* (bilaga 13, punkt 2.14) gäller följande regler för märkning:

Pressar och gradsaxar skall ha tydlig och varaktig märkning med uppgift om

- tillverkarens och leverantörens namn och adress
- maskinens typbeteckning, tillverkningsnummer och år
- maskinens massa (vikt)
- i tillämpliga fall maskinens högsta arbetstryck
- pressens maximala presskraft
- största plåttjocklek vid specificerad brotthållfasthet för klippning i gradsaxen.

Pressar och gradsaxar i kategori I skall dessutom vara märkta med uppgift om maskinens maximala stopptid och minsta skyddsavstånd.

§

Tillsyn, underhåll och kontroll

Enligt föreskrifterna *Användning av pressar och gradsaxar* ska arbetsgivaren se till att pressar och gradsaxar får

- fortlöpande tillsyn med intervall enligt tillverkarens rekommendation
- underhåll med intervall enligt tillverkarens rekommendation och vid behov
- kontroll med intervall högst ett år eller efter 1 600 drifttimmar, dock inte längre intervall än två år.

Dessa aktiviteter ska utföras av sakkunnig person och journalföras. Dokumentation ska förvaras på arbetsplatsen. Sakkunnig person kan vara någon utbildad inom det egna företaget, någon från tillverkaren eller från ett serviceföretag.

Den som arbetar vid maskinen (operatör, ställare etc) ska utföra ”daglig tillsyn” och framförallt vara uppmärksam på fel, skador, störningar eller felfunktioner. När man upptäcker ett fel som misstänks kunna leda till en olycksrisk ska detta omedelbart anmälas till arbetsledningen.

Kunskapskrav

Enligt föreskrifterna *Användning av arbetsutrustning* ska de som använder pressar och gradsaxar ha dokumenterade praktiska och teoretiska kunskaper med avseende på säker användning av utrustningen. Arbetsledningen ska ha denna dokumentation.

De som sköter kontroll, reparation, ändring, service, rengöring och underhåll ska vara särskilt utsedda av arbetsledningen.

Föreskrifter

I texten hänvisas till följande föreskrifter:

- AFS 2023:1** *Systematiskt arbetsmiljöarbete – grundläggande skyldigheter för dig med arbetsgivaransvar*
- AFS 2023:2** *Planering och organisering av arbetsmiljöarbete – grundläggande skyldigheter för dig med arbetsgivaransvar*
2 Kap *Organisatorisk och social arbetsmiljö*
- AFS 2023:4** *Produkter – Maskiner*
- AFS 2023:11** *Arbetsutrustning och personlig skyddsutrustning – säker användning*
2 kap *Användning av arbetsutrustning*
14 kap *Användning av pressar och gradsaxar*
- AFS 2023:12** *Utformning av arbetsplatser*

prevent

ARBETSMILJÖ I SAMVERKAN
SVENSKT NÄRINGSLIV, LO & PTK

Alla vinner på en bättre arbetsmiljö. Prevent förmedlar kunskap om hur man genom ett hälsofrämjande arbetsmiljöarbete kan skapa framgångsrika företag där alla är säkra och mår bra. Vi är en ideell organisation som ägs av Svenskt Näringsliv, LO och PTK. Besök www.prevent.se – kunskaper för en bättre arbetsdag!